

KAPİTALİZMLE İLİŞKİSİ BAĞLAMINDA BOŞ ZAMAN VE GENÇLİK

Leisure Time and Youth in the Context of the Capitalism Relationship

Şeyda ÖZTAŞ*

Levent KIYLIOĞLU*

ÖZ

Kapitalist düzen dünya üzerinde tüketim alanında, niteliklerini her alana işleyen sistem biçimi olup insanların her koşulda ve zaman aralığında tüketebilmeleri için farklı yeni yolları her zaman kendi düzenine katabilmektedir. Bu sistemde önemli tüketim aralığı insanların çalışma dışında gerçekleştirmiş oldukları, kendileri için vakit ayırabildikleri boş zamanlardır. Boş zaman kişinin kendi istek ve arzusu doğrultusunda şekillendirdiği aralıktır. Ancak kapitalist sistem insanların istek ve arzularına sunmuş olduğu seçenekleri yine kendisi düzenlediğinden, bireyler kendilerine ait olan bu zamanda verilen seçeneklere uygun tüketim ve davranış biçimlerini sergilemektedirler. İnsanlar yaşam süreçlerinde farklı evrelerden geçerken kendisini birçok faaliyet mekânı içerisinde bulmaktadır. Gençlerin boş zamanı, çalışan bireylere oranla daha fazla olduğu düşünülürse, kapitalizm ve tüketim kültürü için önemli aktörler olmaktadır. Kapitalizm kendisi için uygun koşulları barındıran bu grubun boş zamanlarını doldurmakta güçlü bir etkiye sahiptir. Bu çalışmanın amacı gençlerde boş zamanın anlamını kapitalist tüketim kültürü bağlamında incelemektir. Bu çalışmada boş zaman kavramı gençlik ve tüketim kültürü bağlamında ele alınmış ve değerlendirilmiştir.

Anahtar Sözcükler: boş zaman, gençlik, kapitalizm, kültürel çalışmalar, tüketim.

ABSTRACT

The capitalist order is a form of system in the field of consumption in the world, whose qualities are processed in every field, and it can always add different new ways to its own order for people to consume in all conditions and time intervals. In this system, the important consumption interval is the leisure time people spend outside of work, where they can spare time for themselves. Leisure time is the interval shaped by one's own wishes and desires. However, since the capitalist system

* Yüksek Lisans Öğrencisi. Zonguldak Bülent Ecevit Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Kültürel Çalışmalar Anabilim Dalı, Zonguldak/Türkiye. E-posta: syd.oztas@gmail.com. ORCID ID: 0000-0002-6240-7899.

* Dr. Öğr. Üyesi, Zonguldak Bülent Ecevit Üniversitesi, Fen Edebiyat Fakültesi, Psikoloji Bölümü, Zonguldak/Türkiye. E-posta: levent.kiylioglu@gmail.com. ORCID ID: 0000-0003-2319-3805.

itself organizes the options that it offers to people's desires and desires, individuals exhibit their own consumption and behavior patterns in accordance with the options given at this time. As people go through different stages in their life processes, they find themselves in many places of activity. Considering that young people have more free time than working individuals, they become important actors for capitalism and consumption culture. Capitalism has a strong effect on filling the leisure time of this group, which has the right conditions for it. The aim of this study is to examine the meaning of leisure time in young people in the context of capitalist consumption culture. In this study, the concept of leisure time has been discussed and evaluated in the context of youth and consumer culture.

Keywords: leisure time, youth, capitalism, cultural studies, consumption.

Giriş

Boş zaman ve gençlik çalışmaları sosyolojinin son zamanlarda gündeminde olmaya ve önem verilmeye başlanan konularının içerisinde yer almaktadır. Kapitalizm, tüketim kültürünü insanların ihtiyaçları dışına harcama yapabilmesi için etkili biçimde kullanmaktadır. Tüketim kültürü, "her şeyin" tüketimi mantığıyla oluşturulmuş ve toplumsal hayatın bütün alanlarına işlemiştir. Gençlik ise tüketim kültürünün vazgeçilmez nesnelere sahiptir. Bu durum karşısında gençlerin hangi koşullar altında tüketim kültürünün elemanları haline geldikleri konusu boş zaman kavramıyla ele alınarak, iki sosyolojik konu arasında bağlantıyı ortaya koymak önemlidir. Bu çalışmanın amacı gençlerde boş zamanın anlamını kapitalist tüketim kültürü bağlamında incelemektir.

Boş zamanın her ne kadar bireyin istekleri doğrultusunda gerçekleştirilen aktiviteler olduğu tanımlaması yapıyor olsa da kapitalizme göre her şeyin, hatta zamanın tüketilmesine gençlik kültürü açısından bakılmaktadır. Boş zamanın tarihsel olarak nasıl değiştiğine, gençliğin boş zaman kavramından ne anladığına ve bunu nasıl değerlendirdiğine, yapılan çalışmalardan yararlanılarak değerlendirilmiştir. Gençlik ve boş zaman hakkında yapılan araştırmalardan ve konunun kapsamına dâhil olan sosyolojik kuramlardan da yararlanılarak analiz yapılmıştır. Bu çalışmada iki sosyolojik alana aynı noktadan yani gençliğe ve boş zamana, tüketim ve kapitalizm açısından yaklaşarak araştırmanın amacına uygun çıkarımlarda bulunulmuştur.

Boş Zaman Kavramının Gelişim Süreci

Kavramlar ortaya çıktıkları andan itibaren aynı kalmayıp, var oldukları zaman dilimlerinde kavramın üzerine yeni anlamlar eklenmeye, değişip dönüşmeye devam etmektedir. Sosyal yapılar kavramlara yeni anlamlar

kattığı gibi kavramların tarih içerisindeki yerini görmek açısından da önemlidir. Boş zaman kavramı ilk olarak genel sosyolojinin içerisinde değerlendirilmiştir. Zamanın ilerlemesi ve anlayışların değişimi neticesinde, boş zaman tüketiminin faaliyet alanı içinde görülmeye başlanmıştır. Değişim yaşayan kavramın ifade ettiği yeni alanlar söz konusudur.

Boş zaman, bireylerin yapmak zorunda oldukları işlerin dışında kalan ve tümüyle isteğe bağlı olarak şekillenen uğraşları (rahatlama, sanatsal-kültürel faaliyetler, psikolojik ya da fiziksel zevkler vb.) ifade eder. Bireyler yaşamsal faaliyetlerini devam ettirebilmek, kamusal alanda varlıklarını gösterebilmek için birçok faaliyeti yerine getirir. Ancak gerçekleştirmek zorunda kalmadıkları faaliyetlerin dışında kalan zaman dilimi, bireyin istekleri doğrultusunda şekillenmiştir. Bireyler bu zaman diliminde, kendilerine iyi gelecek, çıkar amacı gütmeyen işleri yapmaya özen göstermektedir (Yetim, 2000). Marshall, boş zamanı; bireylerin rutin olarak gerçekleştirmiş oldukları çalışma hayatının dışında kendi istek ve arzularının oluşturduğu, zevkli etkinlikleri içeren, üretici olan-üretici olmayan faaliyetlerin sosyolojik olarak incelenmesini ifade etmiştir. Bu sosyolojik alana farklı olarak yaklaşan iki ana görüş vardır: Birincisi ampirik yaklaşım, diğeri ise işlevselci yaklaşımdır. Ampirik bakış açısıyla değerlendirilen boş zaman kavramı daha çok bu zaman diliminde yapılan faaliyetlerin sınırları, ilişki boyutları, bireyin hayatı boyunca ne yönde değiştiği gibi konuların incelenmesine dayanmaktadır. İşlevselci bakış açısına göre boş zaman, Marksistler tarafından da öne sürüldüğü üzere, kaçınılmaz olarak kullanılması, değerlendirilmesi, bireyleri piyasanın ürününe dönüştürmesi gibi anlamları taşımaktadır. Ticarileşmiş olan boş zaman artık kültür endüstrisinin ortaya çıkmasıyla birlikte büyük bir ivme kazanmıştır (Marshall, 1999: 682-683).

Boş zaman kavramının önemli noktalarından birisi “neyin boş zaman olduğu” ve bu zamanın hangi şartlar altında değerlendirilmesi gerektiğidir. Bireyin herhangi zorunluluğu olmadan yürüyüşe çıkması ile ebeveyn olan bir kimsenin çocuğu ile yürüyüşe çıkması arasındaki amaç, boş zamanın faaliyetleri, görev ve etkinlik biçiminin istekleri bakımından farklılaşmaktadır. Çocukları ile boş zamanını değerlendirmek isteyen ebeveynler, faaliyet sırasında anne baba olmaktan kaynaklı sorumluluklarından kendi istekleriyle vazgeçememektedirler. Böylelikle boş zaman faaliyeti görev niteliği taşımaya devam eder. Boş zamanda yapılan bir faaliyet bireye kazanç sağladığı takdirde ise “yarı boş zaman” olarak tanımlanmaktadır (İskender, 2019: 56). Birey yapmış olduğu aktiviteden ötürü hem zevk almakta hem de kazanç elde edebilmektedir. Örneğin kişi el sanatlarına ilgi duyuyor ve boş

zamanını el sanatları konusunda geliştirerek dolduruyorsa, arzusu yönünde hareket etmektedir. Aynı kişi yaptığı çalışmalardan ticari kazanç elde ediyor ise bu durum “yarı boş zaman” olarak değerlendirilmektedir.

Boş zaman özellikle kentleşme, sanayileşme, eğitim sistemindeki farklılıklar, çalışma sistemlerinin değişimi ile birey açısından daha da önemli bir hal almaya başlamıştır. Sosyal sistemlerde, kurumlarda yaşanan her değişim boş zaman kavramını da anlam bakımından değişime uğratmaktadır. Örneğin gelişen teknoloji ile medya toplumda hâkim bir güç haline gelmektedir. Medya, güç kazanmasıyla paralel, boş zamanları işgal etmeye, bireyleri yönlendirmeye başlamıştır. Medyanın ihtiyaç dışı tüketimi teşviki, ahlaki değerlerde yapmış olduğu değişimler, kendisinin etkisinde kalan kesimlerde köklü değişimlerin yaşanmasına neden olmaktadır. Gençlik, tüketim kültürü ve medyanın etkisinin en hissedilir olduğu kesim olarak karşımıza çıkmaktadır. Gençliğin verilmiş olanı, moda akımları herhangi bir süzgeçten geçirmeden kabul etme olasılığının yüksekliği, sorunlarının ötesinde yararlı olmayan faaliyetlerde bulunma ihtimallerini de yükseltmektedir (Yetim, 2000: 171).

Geçmişten günümüze boş zaman anlayışında ki gelişim, özellikle sanayileşmiş ve gelişmiş ülkelerde bunun daha fazla önemsendiğini göstermektedir. Zamanın ilerlemesi ve toplumsal hayatın gelişmeler karşısında farklılaşması ile boş zamanların önemi artmıştır. Eskiye nazaran tatil günlerindeki artış, bireyler açısından yeni bir uyum sürecini beraberinde getirmektedir. Boş zamanlar bireylerin üretim dışındaki alanları olduğu için kişi bu anı dinlenmek; kişisel, sosyal, fiziksel etkinlikler gibi faaliyetleri icra edebilmek için hevesle beklemektedir. Bireyler çalışma zamanlarını boş zaman elde edebilmek için kat edilmesi gereken mesafe olarak değerlendirmektedirler (Karaküçük, 1999: 27-28). Kısaca boş zamanları değerlendirmenin birey ve toplum açısından yararları şöyle sıralanabilir: Bireye kendini ifade etme imkânı verir, yaratıcılığını arttırır, yeni deneyimler kazandırır, arkadaşlık ilişkisi kurulmasını sağlar ve toplumsal çevreyi genişletir, mutlu ve sağlıklı bireyler yaratılmasını sağlar, üretkenliği arttırır (Gökmen, 1985: 17).

Bu çalışmanın amacı kapsamında boş zamanın, bireyler için kavram olarak ne ifade ettiği önem arz etmektedir. Ama her kavramın tarihsel açıdan yaşamış olduğu değişim bizlere yeni davranış ve sosyal yapıların hem varlıkları hem de kökenleri hakkında bilgi edinmemizi sağlar. Bu açıdan bakıldığında boş zamanın hangi doğrultuda ilerlediğini anlayabilmek için onun tarihçesinden bahsetmek yerinde olacaktır.

Boş Zamanın Tarihçesi

Boş zamanın tarihçesine iki ana çizgiden bakmak daha doğru olacaktır. Sanayi öncesi ve sonrası hayat tarzı olmak üzere boş zamanın değerlendirilmesinde iki önemli tarihsel süreç öne çıkmaktadır. Sanayi öncesi dönemde özellikle Antik Yunan'da boş zaman zihinsel olarak yapılan faaliyetleri kapsamaktadır. Antik Yunan'da boş zamanı değerlendirme biçimi, iyilik, güzellik, hakikat ve bilgi gibi kavramlar üzerine düşünmek ve bunlar üzerine uğraşmak şeklinde algılanmıştır. Fiziksel açıdan bir şey yapılmadığı düşünülse de seçkinliğin, estetiğin, hazların oluşturulduğu, ruhun arındırıldığı ve derin düşüncelerin gerçekleştirildiği zaman olarak görülmektedir. Bu dönemde boş zaman faaliyetleri seçkinlere, iktidar sahiplerine; çalışma ise alt sınıfa yüklendiğinden burada sınıfsal açıdan bir katmanlaşmadan söz etmek mümkündür. Kölelerin, seçkin grubun çalışma koşullarından ötürü boş zamanı algılama biçimleri de aynı derecede farklıdır. Eski Yunan'da görülen boş zamanın iki farklı biçimde algılanışı; üretim aşamasındaki görevlerin çeşitlenmesinden ve sınıfsal kıstaslara uygun davranış kalıplarının sergileniyor olmasından kaynaklanmaktadır. Üretimde görülen ayrışma, üretim dışındaki boş zaman kavramında da kendini göstermeye devam etmektedir (Gediz, 2012: 8-9). Sınıfsal yapının bu kavram üzerindeki etkisi barizdir.

Roma İmparatorluğu'nun boş zamanı anlamlandırmasına yön veren etmenler, savaşlar ve savaşlar ile kazanılmış olan, toplumsal yapıya etki eden hareketlerdir. Askeri zaferlerin getirmiş olduğu zenginlik ile daha fazla boş zaman elde edilmeye başlanmıştır. Bireyler boş zamanlarını fiziksel olarak gelişim göstermek istedikleri alanlarda (savaş taktikleri alanındaki gelişim vb.) yaptıkları eylemlerle doldurmak istemişlerdir. Düzenlemiş oldukları spor müsabakaları ile hem fiziksel olarak zinde kalmak hem de savaşlara karşı kendilerini hazırlıklı kılmak istediklerinden ötürü faydacı bir tutum sergilemişlerdir, denebilir. İktidar, yani dönemin hükümdarları insanlara sunmuş oldukları bedava yiyecek ve eğlenceyle onları memnun etmeye çalışmışlardır. Bu etkinlikler sırasında çalıştırılmayan köleler önceleri müzik, eğlence ve spor müsabakalarında iyi vakit geçirebilme imkânı bulabilmişlerdir. Daha sonraları köleler kara ve deniz savaşlarında, at arabası yarışlarında yani şiddetin daha fazla olduğu müsabakalarda gösterinin bir parçası olarak kullanılmışlardır. Şiddet gösterileri sonucu müsabakalar için inşa edilen Collesseum, Roma'daki hayatın merkezi olmuştur. Tarihçiler imparatorluğun çöküşünün nedenlerinden biri olarak boş zamanı kullanmayı becerememelerinden bahsetmektedir (Akyüz, 2015: 20).

Sanayileşme ile yeniden anlam kazanan boş zaman kavramı köklü değişimler yaşamıştır. Özellikle çalışma saatlerinde yapılan değişiklikler, kamusal alandaki boş zaman kavramı üzerinde yeni anlamların ortaya çıkmasına neden olmuştur. Çok çalışmanın çok üretim anlamına geldiği yıllar, zamanla değişmiş ve birey odaklı yaklaşımlar ortaya çıkmaya başlamıştır. Neo-klasik yaklaşımla beraber çok çalışmanın üretkenlik ile ilişkilendirilmeyeceğini, az çalışarak da fazla üretimin sağlanacağı düşüncesi hâkim olmaya başlamıştır (Akyüz, 2015: 20-21). Gelişmiş ve gelişmekte olan ülkeler çalışma saatlerinde yaptıkları değişikliklerin işsizliğe çözüm olacağını düşünmekteydi. Sanayileşmenin birey açısından temel gelişim gösteren noktası ise makineleşmedir. El emeğiyle yapılan işlerin makinelerle yapılmasına başlanması, büyük bir zaman tasarrufunu ortaya çıkarmış ve boş zaman kavramına daha büyük anlamlar katılmasına neden olmuştur. Bireyin sosyal yaşam içerisinde ki önemi artmaya başladıkça boş zaman da temel insan hakları arasında değerlendirilmiştir. Bunun yasalarca desteklenen tarafına, işçinin tatil günlerinin ve izin hakkının olması örnek olarak verilebilir (Akyüz, 2015: 21). Sosyolojik açıdan birçok düşünür boş zamana farklı açılardan bakarak açıklamalarda bulunmuştur. Boş zaman üzerine aktarılan kuramlar, genel kabul görmüş temel düşünceler etrafında şekillenmiştir.

Boş Zamana Yönelik Kuramsal Yaklaşımlar

Biyolojik, psikolojik ve sosyolojik olarak üç yönlü kuramsal açıklamalar bulunmaktadır. Biyolojik kuram bireylerin yaşamsal faaliyetlerinin dışında ihtiyaçları olmayan zamanda (artık zaman) harcamış oldukları enerjiye odaklanmaktadır. Bu enerjinin birey tarafından oyun yoluyla atıldığı ve bireyin bu yolla gerginliklerini giderdiği öne sürülmüştür. Oyun esnasında ise sergilenen davranışlar ileriki dönemler açısından deneyim olarak görülmüş ve her hareketin kalıtsal olarak bir temeli bulunduğu belirtilmiştir. Psikolojik kuramsal yaklaşımlar ise, oyun esnasında davranışların içgüdüsel olarak sergilendiğini, sergilenen bu dürtülerin bireylerin bastırılmış duygularından beslenerek ortaya çıktığını savunmaktadır. Yani bireyler artık zamanlarında kendilerini sınırlayan olguların dışında bastırılmış ve yapmak istedikleri davranışları sergileyecek sahneleri bulabilmektedir. Bu davranışlar baskı ve gerilimlerden uzaklaşmak, dinlenmek, enerjilerini tazelemek, bireyin kendini ifade etmek gibi taleplerin sonucunda ortaya çıkmaktadır (Arslan, 2005: 52-60).

Sosyolojik kuramlar, boş zamanı, çalışma hayatı ve iş ilişkileri bağlamında değerlendirmiştir. Bu yaklaşım, zorunlu faaliyetler dışında kalan zamanın ne anlam ifade ettiği ve yönlendirici güç tarafından nasıl şekillendi-

rildiğine odaklanmakta; kapitalizmin bireyin boş zamanını tüketime yönlendirdiğini ve çalışmaya atfedilen kutsallığın boş zaman için de geçerli olması gerektiğini vurgulamaktadır. Birçok düşünür, boş zamanın “ne” olduğu, hangi faaliyetleri kapsadığı, boş zamanın önemli bir zaman dilimi olduğundan süresinin de uzatılması gerektiğinden bahsetmektedir. Marx ve Lafargue gibi düşünürler, önce boş zamanın kapitalizm içerisindeki yerini tespit etmişler ve boş zaman faaliyetlerinde tahakküm gücünün nereden geldiğinin ve hangi akılla işlendiğinin açıklamasını yapmışlardır. Marx, boş zamanı, çalışma hayatının getirmiş olduğu sorunlar ile alt yapısal sorunların aşılması için gereken zaman dilimi olarak tanımlarken, Lafargue, 1883 yılında yayınlamış olduğu *Tembellik Hakkı* adlı eserinde boş zamanın bireyler için gerekli olduğunu ve çalışma saatlerinin 3 saat ile sınırlandırılmasını savunmuştur. Lafargue insanların çalışmaktan çok boş zamana ihtiyaç duyduğunu, bu gibi zamanların ise bireyin yaratıcılık ve zihinsel potansiyelini arttırmak için kullanması gerektiğini belirtmektedir. Aynı zamanda çalışma hayatına dâhil olan makinelerin insanlar için şans olduğunu söylemiştir. Bunun nedeni olarak makinelerin insanların çalışma saatlerini azaltan ve onlara özgürlükleri için zaman tanıyabilen işlevleri üstlenmesini göstermiştir (Aytaç, 2002: 239-242).

Eric Fromm ise boş zamanın gerekli olup olmadığını tartışmamakla birlikte, boş zamanın ne şekilde işlediğini, makineleşmenin etkilerini ve çalışma disiplinine odaklanarak kapitalist sistem içerisinde bireyin boş zamanını ele almaktadır. Fromm bireylerin çalışma hayatında zaten belirli kalıplar içerisinde hareket ettiklerini, bireyin özgürce hareket ettiğini sandığı anlarda aslında verilen seçeneklerden öteye gidemediğini, en özgür olmaları gereken ve bağılıklarından koptukları boş zamanlarında dahi bilinçlerinden kopartılarak kendilerine bir yol çizildiğini öne sürmektedir. İktidar sahipleri bireylerin arzu ettiklerini sunmakla kalmayıp onların arzularını kendi istedikleri yönde değiştirebilmektedir. Fromm “yabancılaşmış boş zaman” kavramını kullanarak bu durumu ifade etmektedir. D. Riesman da Fromm’un düşüncelerine paralel bir şekilde açıklama yapmaktadır. Riesman, boş zamanın başkaları tarafından yönetildiğini, bireyin boş zaman faaliyetlerinin aynılaştığını çünkü istenileni yapma doğrultusunda yönlendirildiğini ve kendi eylemlerine yabancılaşmış bireyler ortaya çıktığını ifade etmektedir. İki düşünür de egemen sınıfın istekleriyle şekillenen, yeni bir pazar haline getirilen boş zamanın birey açısından gösterişçi, standart, ortalama ve kopya hayatlara dönüştüğünün üzerinde durmaktadır (Aytaç, 2002: 242-245).

Fonksiyonalist yaklaşıma göre boş zaman, sosyal sistem ve bireyin arasında bir boşluk bulunmakta ve bu boşluk boş zaman içerisinde ortak değer yargıları ile birleşerek genel bir rol çizmektedir. Birçok insana göre boş zaman farklı işlevlere sahiptir. İşlevselci yaklaşımın önde gelen isimlerinden Parsons, boş zamanın işlevleri olarak dinlenme, rahatlama ve gevşemeyi görmektedir. Parsons'tan temel görüşleri alıp boş zamanın işlevlerini maddeleştiren Keen Roberts *Çağdaş Toplum ve Serbest Zamanın Gelişimi* adlı eserinde bu konuya genişçe yer vermektedir. Roberts'a göre sosyal hayat içerisinde farklılıklarından ya da engellerinden ötürü dışlanan gruplar boş zamanda yapılan etkinlikler (spor müsabakaları, kazanç amacı güdülmeyen yapılan fiziksel etkinlikler gibi) devlet tarafından desteklendiği takdirde toplumun ortak bir çatıda buluşulabileceğinden bahsetmektedir (Süzer, 2000).

Çağdaş sosyoloji kuramları arasında büyük öneme sahip çatışmacı yaklaşım, toplumların genel yapısı içerisinde çözümlenelerde bulunarak konuya farklı bir bakış açısı sunmaktadır. Çatışmacı yaklaşım, işlevselci yaklaşımın temel görüşlerinin aksine toplumsal kavrayış olarak uyum, bağımlılık, denge ve birlik yerine toplumların güç elde edebilmek için çatışmalar yaşadığı görüşünü savunmaktadır. Özellikle de işçi sınıfı ve yönetim arasındaki rekabetten beslenerek, topluluklar arasındaki güç dengesinin eşitsizliği üzerine odaklanmıştır (Wallace ve Wolf, 2012: 107-173). Çatışmacı yaklaşımın kuramsal kısmı ise Karl Marx tarafından toplumsal sınıflar üzerinden tanımlanarak oluşturulmuştur. Toplumsal alandaki eşitsiz dağılım ve kaynaklara ulaşmak isteyenler arasında gerçekleşen rekabet sonucunda sınıflar oluşmuştur. Kurama göre gücü elinde bulunduran iktidar sahipleri statü ve sınıfsal olarak kendilerinden aşağıda olan grupları yönlendirme gücünü de elinde tutmaktadır (Bozkurt, 2014: 48-52).

Bireylerin elde etmek istedikleri çıkarlar, onların çaba harcamalarını gerektirmektedir. Çıkarlar için mücadele ederken dikkate alınması gereken nokta ise bazı kesimlerin gücü elinde bulunduruşudur. Güç az bulunan, aynı zamanda eşitsizliği yaratan bir konumda olduğundan ötürü çatışmanın da ana kaynaklarından. Kuramın temel çıkarlar ve gücü de göz önüne alarak savunduğu diğer husus ise bireylerin üzerinde etkili olan amaçların gerçekleştirilmesi için kullanılan araçlardır. Bu araçların da etkileme gücü ideolojik yaklaşımlardan ve meşruluktan gelmektedir. Marx'a göre toplumsal örgütlenmeler ve sınıfsal yapılar üretim araçlarının kimin elinde olduğuyula alakalı bir durumdur. Bireyler ne tür bir işle uğraşırlarsa uğraşınlar emeklerini harcamaktadırlar. Ancak harcanan bu emekten kar eden kısım genellikle üre-

tim araçlarına sahip olan üst sınıf olmaktadır. Kapitalist sistemin üst basamaklarında bulunan sermaye sahipleri bu sistemi kendi ideolojik aygıtlarıyla yürütmeye ve bireyler üzerinde etki gücünü göstermeye devam etmektedir. Marx, bireyleri birey yapanın düşünceler değil, aksine maddi koşullar olduğunu ve bu koşullar değiştiğinde de bireylerin değiştiğini söylemektedir (Wallace ve Wolf, 2012: 107-173). Özellikle de Marx toplumsal hayatta var olan nesnelere, duygu ve arzuların dahi tüketilebilen metalara dönüştüğünü söylemektedir. Maddi koşulların etkilerinin her alana dağılması ile birlikte bireylerin kendilerine ait olan boş zamanın da bir tüketim nesnesine dönüştüğü varsayılmaktadır. Bu yüzden tüketim ve boş zaman arasındaki ilişki, özellikle çatışmacı yaklaşımın temel görüşleri ve tüketim kültürü ile olan bağlantısı çalışmamız açısından büyük öneme sahiptir.

Tüketim ve Boş Zaman

Birçok kuramcı tüketimin hangi odaklar etrafında şekillendiğini, tüketim nesnelere oluşumunun bireyin hangi arzusu tarafından üretildiği gibi birçok etken üzerinde durmuşlardır. Kültür endüstrisi, metalaşma, gösterişçi tüketim gibi kavramlar, geniş çaplı endüstrinin yeni kavramlarıdır. Meta kavramını ilk olarak ekonomik temelli biçimiyle açıklamak tarihsel gidişat açısından daha doğru olacaktır. Meta; kullanım değeri ve bu değerlerin bir ücret karşılığında mübadelesini ifade etmektedir. Marx'ın da bahsettiği meta artık değer, yani üretimin fazlasıdır. Metalar daha fazla üretimin gerçekleşmesi ile bir fazlalık olmaktan çıkmış ve kullanım değeri kazanmaya başlamıştır. Meta bundan sonra mübadele ve değer değişimleri ile kendi değerinin tartışılmaya başladığı noktada karşılığını para ile yaratmaya başlamaktadır. Metalar, kullanım değerinde ve satın alınma aşamasında ikili bir yapı sunmaktadır. Birincisi, meta kullanım değerinin yanında artık değeri de içerisinde barındırmaktadır. İkincisi ise, barındırdığı emek artık değer olmanın yanı sıra karşılığı olmayan bir emeği de içermesidir. Örneğin aşk, boş zaman, kültür, kimlik, cinsellik vb. hususlarda metalaşmayı görmekteyiz. İnsanlar neyi ne ile mübadele ettiklerinin farkında olmadan, aslında satılması mümkün görülemeyen şeylerin metalaştığı bir dünyada yaşamaktadır (Evrensel, 2017: 65-66).

“Kültür endüstrisi” kavramını ilk olarak Adorno ve Horkheimer tarafından kullanılmıştır. Kavramdan ilk bahsedilen *Aydınlanmanın Diyalektiği* adlı eserde, kültür endüstrisinden “kitle kültürü” kavramını bağlamında bahsedilmiştir. Temel düşünceleri kültürün egemen güçler tarafından üretildiği şeklindedir. Adorno, “kitle kültürü” kavramını, yönlendirici gücün aşağıdan yani kitleden geldiği algısını yaratacağından dolayı genellikle kullanmamıştır.

“Endüstri” terimini ise toplumsal hayatın ticarileşmesine ve kültür ürünlerinin standartlaşmasına vurgu yapmak amacıyla eklemiştir. Her iki düşünür de kültür endüstrisinin işlevlerini sorgulamakta ve kültürel anlatımların insanlar tarafından tüketilen bir metaya dönüşmesine odaklanmaktadır. Kuramlarında özellikle de teknolojinin bu yolda nasıl kullanıldığından ve aklın araçsallaşmasından yola çıkmaktadırlar (Yaman Kurt, 2009: 41). Adorno, toplumsal dönüşümü odak noktasına alarak kültür endüstrisi incelemesi yapmaktadır. Klasik Marksizm’in evrimci şemasının, öngörüldüğü biçimde insanı özgürlükçü bir yapıya götüreceği düşüncesinin bir yanılısına olduğunu söylemektedir. Üretim ilişkilerinin, sermaye sahiplerini daha fazla tahakküme yönelttiğini, insanların karşısında sermaye sahiplerinin daha fazla tehdit oluşturacağını öne sürmüştür (Adorno, 2020: 12). Endüstri ve teknolojinin seçkin grupların elinde olduğu ve bu grupların kendi çıkarları doğrultusunda kar elde etmek için kültürel ürünleri (radyo, sinema, televizyon, müzik vb.) kitle iletişim araçları kullanılarak metaya dönüştürüldüğünü ileri sürmüştür (Acar, 2018: 98). Özellikle endüstrileşen kültür, ekonomiyle iyice bütünleşmiştir. Bu durum ise sürekli bir arz talep oluşmasına neden olmaktadır. Kültür endüstrisi böylelikle müşterileri için sürekli bir üretimde bulunmakta ve müşterileri aslında bağımlı yapmaktadır. Sürekli üretim, sürekli tüketimi beraberinde getirmektedir. Endüstriler aracılığıyla tekrar tekrar yazılan beklentiler, kurgusal yaşantılar insanlara yeni vaatler olarak sunulmaktadır. Adorno, bunu hediye verme örneği ile açıklamaktadır. İnsanlar birbirlerine hediye alacakları zaman girdikleri dükkânda, son dönemin popüler olan eşyaları ile karşılaşmaktadır. Alınacak hediyeler de tekeller tarafından sunulan tüketim tercihleridir. Kültür endüstrisi, insanların istek ve arzularını karşılamasının, bağımsız şekilde aklını kullanmasının önünde bir engel olarak görülmektedir. Özellikle Veblen’in gösterişçi tüketim hakkındaki görüşleri, tüketim, boş zaman ve kültür endüstrisi hakkında önemli noktalara odaklanmıştır.

Veblen, tüketim kültüründe gösterişi ifade eden zincir tüketimlerden söz etmekte; eğlence biçimleri, kıyafetler, süs eşyaları gibi aslında temel olan ihtiyaçlar dışındaki tüketim kültürü ile ilgilenmektedir. Kuramcıya göre insanlar, kendilerini ifade edebilmek için sadece sözlü ya da yazılı geleneklerden yararlanmaz; örneğin giydikleri kıyafetler, kullandıkları bazı araç gereçler ile kendi kimlik ve rollerini ifade etmeye çalışırlar. Veblen’in tüketim kültürü kuramı tüketici davranışları açısından açıklayıcı özellikler taşımaktadır. Tüketimin salt bir meta alışverişi olmadığını; insanın kendini ifade edebilme, gerektiği yerlerde statü sağlayabilme, hatta toplumda yer edinme çabası

olduğunu ifade etmektedir. Simmel'in moda anlayışında olduğu gibi Veblen de insanların sahip oldukları ile kendilerini farklılaştırma çabası içerisine olduklarını, bu farklılığı elde edebilmek için ise tüketime yöneldiklerini ileri sürmektedir. Simmel moda için burjuvazinin kendisini alt sınıftan ayırmak için kullandığı bir kavram olduğunu söylerken, Veblen de tüketim aracılığıyla kendini ifade etmeyi burjuva sınıfı ile ilgili olduğunu belirtmiştir (Hürmeriç ve Babacan, 2012: 92). Böylelikle sürekli bir tüketim sirkülasyonunun da yolu açılmış olmaktadır.

Tüketim ve kapitalizme odaklanan çatışmacı kurama göre, bireylerin çalışmadıkları ya da zorunlu oldukları işler, eylemler dışında, kapitalist sistem, bireyin boş zamana sahip olmasını engelleyerek kendi çizmiş olduğu yolda ilerlemesini istemektedir. Yani bireyin arzularının tüketilmesi veya sömürülmesi anlamını taşıyan bu yaklaşımda, örneğin kapitalistler çalıştırmış oldukları işçileri daha fazla çalıştıracak yahut izin yapmalarına engel olabilecek gücü ellerinde barındırmaktadır ancak durum böyle cereyan ederse üretilen malların tüketimini yapacak tüketici alanı sınırlandırılmış olacaktır. Bu yüzden boş zaman, çatışmacı kurama göre tüketim kültürü ile yakından ilgilidir. Günümüzde sanayi ve ekonomik sistemler kitlesel tüketim ile ayakta durduğu için tüketime ayrılan zaman, üretime ayrılan zaman kadar önem kazanmaktadır. İşçilere sadece ihtiyaçlarının karşılanmasının yeterli olacağı fikri yerine, tüketim ve tükettikçe daha fazla statü elde edeceği fikri verilmeye çalışılmıştır. Değişen öncelikler ile işçiden boş zamanını tüketim pazarlarında rahatça harcanması beklenmektedir. Medya aracılığıyla, özellikle reklamcılık ile tüketici bilinci oluşturularak geleneksel düşünce yapısının yerini harcamayı ve savurganlığı önemseyen bir zihniyet almaktadır (Evrensel, 2007: 34). Boş zamanın ticarileşmiş olmasıyla bu alan yine egemen olan kapitalist güçlerin bireyin özgür olduğunu düşünmesini sağlaması amaçlı seçenekler sunmaktadır. Bu seçenekler bireyleri özgürleştirmek yerine yine kendisine sunulanın dışına çıkamayan, sınırlı özgürlük alanına hapsolan bireyleri doğurmaktadır.

Boş zaman kavramı kapitalizm için büyük değer taşıyan bir meta haline gelmiştir. Bireyin arzularından faydalanan, hazcı bir etiğe kayan bu anlayış ile kapitalistler üretim için vermiş oldukları önemi tüketim için vermeye başlamışlar ve bunun için kullanılacak zaman dilimini de boş zaman olarak kurgulamışlardır. Sistem sadece çalışma odaklı bir iş ahlakı ya da sadece tüketme amaçlı eylemler yerine bu ikisinin birlikte adım attığı bir işleme ihtiyaç duymaktadır. Bu yüzden de iş dışı yaşamlar bireylere daha fazla tüketim yaptırabilecek zamanlar olmaktadır. Özellikle de bireyin temel ihti-

yaçlarının dışında harcamaya yönlendirilmesi söz konusudur (Evrensel, 2007: 35-36).

Boş Zamanı Değerlendirme Biçimleri

Zaman insanların satın alıp kullanamayacağı, verimli kullanması gereken hayatın en önemli ögesidir. Kişinin zamanı iyi kullanıp kullanamaması kendisini tanıyıp hayatına yön vermesiyle ilişkilendirilir. Özellikle hayatımızı idame ettirmek için ihtiyaçların karşılanması gerekliliğinden ötürü bireyler kamusal alanda zamanlarının çoğunu harcamaktadır. Boş zamanda dikkat edilmesi gereken ve kavram olarak ona anlam katan nokta, boş zamanın nasıl değerlendirildiği konusudur. Araştırmacılara göre boş zamanın bazı özellikleri bulunmaktadır. Bu temel özellikleri kısaca şu şekilde sıralayabiliriz: 1. Boş zaman etkinliklerinde birey kendi özgür iradesini kullanarak eylemler gerçekleştirir, herhangi bir zorlama bulunmaması esastır. 2. Boş zaman faaliyetlerini kendi iradeleriyle gerçekleştirdikleri varsayılan bireyler bu etkinliklerden tatmin olmaktadır. 3. Bu faaliyetler, tek bir birey tarafından gerçekleştirilebileceği gibi birçok kişi ve grupça yapılan eylemler olarak da karşımıza çıkmaktadır. 4. Her bir birey için etkinliklerin o kişiye özel anlamları, ifadeleri bulunmaktadır. 5. Bu etkinliklerde sınır bulunmamaktadır. Herhangi bir durumda yapılan herhangi bir etkinlik bunların içerisine dâhil olabilmektedir. Ayrıca bunlar devam ya da katılım zorunluluğu olmayan etkinliklerdir. 6. Faaliyetler zihinsel ya da fiziksel biçimde olabilir ve kişinin kendisini özgürce hangi konuda ifade etmek istediğiyle alakalı bir durum içermektedir. Birey isterse herhangi bir spor dalıyla ilgilenebilir yahut müzik dinleyerek bile bunu gerçekleştirebilir. 7. Boş zaman etkinlikleri bireyin ikincil bir amacını da içinde barındırabilir. Örneğin spor yapan kişinin ikincil etkinliği sağlıklı yaşam için bunu yapması olabilir ya da sağlıklı yaşam için yapılan sporun ikincil ürünü boş zamanın doldurulması olabilir (Gülbahçe, 1996: 22-26).

Endüstri devriminden önce çocuklar ya da gençler tarımsal alanlarda iş gücü olarak ailelerine katkı sağlamışlardır. Endüstri devrimi sonrası ve 20. yüzyılın ortalarından itibaren çocuklar ve gençler, tüketim kültürünün aktörleri olmaya başlamışlardır. Bu doğrultuda yapılan çalışmalar ile gençliğin boş zaman faaliyetlerinin neler olduğu, yaptıkları faaliyetlerin nelere dayandığı analizlerine yer verilecektir. Boş zaman etkinlikleri ile bağlantılı olan konular; cinsiyet, yaş, öğrenim durumu, kaynak yeterliliği, sunulan kaynaklar, sosyal medya kullanım sıklığı, ekonomik yeterlilik, yaşanan yerdeki sosyal tesisler, anne-baba tutumu, sanatsal etkinlikler vb. ilişki kurulan birçok faktördür (Akyüz, 2015). Bunların yanı sıra çalışmаса dahi gençlik,

belirli sınırlar ve gelir çerçevesi içerisinde tüketime dâhil olmaya devam etmektedir. Üretime katılım ve tüketim faaliyetleri arasındaki ters orantı, gençliğin boş zaman ve tüketim çerçevelerinde araştırılmasını önemli hale getirmiştir (Demir ve Demir, 2006). Boş zamanda gerçekleştirilen fiziksel faaliyete yönelik yapılan eylemlerin gençler tarafından daha çok tercih edildiği ve uygulandığı yapılan araştırmalarla ortaya konmuştur. Özellikle de fiziksel faaliyetlerinin yoğun olduğu oyunlarda beceriler kullanılmakta ve geliştirilmektedir. Bunun yanı sıra bu formdaki oyunların gençlerde birtakım tutumların gelişmesine yol açtığı bilinmektedir (Akyürek vd., 2018: 1-12).

Gelişen teknolojinin el emeğine dayalı işleri dönüştürmesi ve makineleşme ile beraber fiziksel harekete dayalı işler azalmaya başlamıştır. Ağ toplum yapısının gelişmesi, iletişimin ve çalışma biçimlerinin sanal ortamlara taşınmasına neden olmuş ve bu durum bireylerin fiziksel hareketlerinin giderek azalmasına yol açmıştır. Özellikle masa başı işlerin artması, çalışan kişilerin oturuş pozisyonlarına bağlı gelişen hastalıkların artışına yol açmıştır. Uzun süreli ve aynı oturuş pozisyonunda çalışan bireylerde fiziksel olarak yorgunluk baş göstermiyor olsa da bu durumun psikolojik etkileri kişileri etkileyebilmektedir. Çalışan bireylerin iş yaşamı dışında kendileri için gerekli olan fiziksel faaliyetleri yerine getirerek sağlıklı olma halini sağlamaya çabaları önerilmektedir. Günümüz toplumunun birçok sorunu (ekonomik, aile, iş, ikili ilişkiler, okul) bireylerin psikolojisini kötü yönde etkileyebilmektedir. Kendisi ile baş başa kalan bireyin boş zamanını yine kendisini iyi hissettirecek faaliyetler ile değerlendiriyor olması psikolojik açıdan ona yarar sağlayacaktır. Bireylerin toplumu var ediyor olması yaptıkları faaliyetlerin kişisel olmasının yanı sıra toplumsallığının da işaretidir. Ayrıca yapılacak faaliyetler bireyin sosyalleşmesine hizmet eden eylemlerdir. Sıradan ve sosyal bir yaşam tarzı yerine kişi sosyalleşme ihtiyacından ötürü farklı sosyal grupları, kulüpleri, sanatsal faaliyetleri, spor aktivitelerini deneyimlemeye yönelmektedir. Bu alanlarda edinilen yeni arkadaş grupları, grup etkinliklerinde sağlanan uyum ve dayanışma ise daha sağlıklı bir toplum yapısını var etmektedir (Ağduman, 2014). Ailesine bağımlılığı olan ancak kendi istek ve çıkarları doğrultusunda hareket edebilen gençler ve tüketim kültürü ilişkisi aşağıda ele alınacaktır.

Sosyolojik Perspektiften Gençlik

Gençlik dönemi, sınırlarını kolaylıkla çizilebilecek bir kavram değildir. Gençlik, yaşanan toplumun koşulları bağlamında ve biyolojik, psikolojik, toplumsal birçok farklı boyutu ile tanımlanmaktadır (Güner, 2016). Ancak en kısa ve basit tanımla gençlik, çocukluk ile orta yaşlılık arasındaki devre-

dir. Başka bir tanıma göre gençlik; buluğa erme sebebiyle, biyolojik ve psikolojik bakımdan çocukluğun sonu ile toplum hayatında sorumluluk alma dönemi olan 12-24 yaş arasındaki yaşları kapsar. 12-24 yaş arası dönem ergenlik dönemini, dolayısıyla cinsel olgunluğa erişme sürecini de içine almaktadır (Özyurt ve Doğan, 2002: 6). Bir diğer tanıma göre gençlik; toplumun en dinamik, en akışkan, en hareketli kesimi, çocukluk ve yetişkinlik dönemleri arasında yer alan bir yaş dönemi olarak ifade edilmektedir. Uluslararası kuruluşlara ve ülkemizdeki gençlik tanımına göre, çocukluk ve yetişkinlik arasında bir geçiş evresi olarak tanımlanan “gençlik”; Birleşmiş Milletlere göre “15-25” yaşındakileri kapsamaktadır (Gürses ve Gürses, 1997’den akt. Beşirli, 2013: 22).

Beden gelişmesi, sosyal ve ekonomik gelişme birbirlerini etkileyerek ve tamamlayarak kişinin sosyal olgunluğa erişmesini sağlamaktadır. Bu noktadan hareketle gençliği, kişiyi sosyal olgunluğa hazırlayan geçiş dönemi olarak ta tanımlamak mümkündür (Burcu, 1997, 11). Henüz olgunlaşmamış bir insanın sosyal olgunluğa yönltilmesi sürecine de “sosyalleşme” denilmektedir. Özetle gençlik kavramı için genel sosyolojik bir tanım yapacak olursak gençlik; yoğun bir sosyalleşme sürecine giren, yeniliklere ve hareketlere açık olan, hayatı ve kendini anlamlandırmaya çalışan, bunun yanında kendine toplum içerisinde bir rol edinmeye çabalayan varlık olarak tanımlayabiliriz (Beşirli, 2013).

Gençlik konusundaki ilk sosyolojik araştırmaların belirli konular etrafında kümelenildiği göze çarpmaktadır. Bunlar gençlik yaşamında arkadaş gruplarının önemi, gençlik kültürleri ve gençlik alt kültürlerinin anlamı, nedenleri ve işlevleri, kuşaklararası ilişkilerin nedenleri, örnekleri ve sonuçları, toplumsal değişim dönüğümlerinde genç katılımın tarihsel ve siyasal önemi vb. sıralanabilir (Tezcan, 2003). Bu konular, genel anlamı ile gençliğin etkileşimde olduğu gruplar, bunların değişim ve dönüşümü gibi toplumsal olgular etrafında şekillenmiştir. Gençlik sosyolojisi, içeriği bakımından oldukça geniş bir alana sahip olmaya devam etmektedir. Sosyolojik olarak gençlik aşağıda açıklandığı üzere üç kuramsal yaklaşımla ele alınmaktadır.

Çatışmacı Yaklaşım ve Gençlik

Çatışmacı teori, hızlı değişimlerin yaşandığı toplumlarda, toplumsal yapının içerisinde bulunan çatışma ve eşitsizliklere odaklanan yapı ile gencin yetişkin rolleri edinmesinde gerçekleşen süreç içerisinde de karşılaştığını öne sürer. Gelişmiş toplumsal yapılar, sistemler, değişen sosyal statüler, kurgular, normlar gencin yetişkin olmasını sağlayacak koşullarda aynı kal-

mamış ve her geçen gün değişmeye ve zorlaşmaya devam etmiştir. Gelişmelerin ortaya çıkardığı yeni sınıflar, statüler de kimlik kargaşasının yaşanmasına, gencin toplumsal çevresinden edinmiş olduğu norm ve değerler ile teknolojik sistemler aracılığı ile edinmiş olduğu norm ve değerlerin çatışmasına neden olmaktadır. Hızla değişen toplumlarda, toplumların karşı karşıya kaldığı değişimin gençler ve yetişkinler arasında çatışmalar doğurduğu kabul edilir. Gencin ekonomik, eğitim, güven hissedememe, amacını belirleyememe gibi sorunları, onların çeşitli sapkın davranışlar sergilemelerine neden olmaktadır (Burcu, 1998). Özellikle de suç davranışlarının sergilenmesinde, ergenlik döneminin ön planda olduğu bilinmektedir (Güner, 2016).

Çatışmacı gelenekten beslenen Frankfurt Okulu'nun önemli temsilcilerinden Herbert Marcuse, gençleri benzer sosyo-kültürel şartlarda yetişmiş oldukları için homojen bir kitle olarak görür. Neo-Marksist bir sosyal bilimci olan Pierre Bourdieu farklı sosyal, ekonomik ve kültürel sermayelere sahip gençliklerin bulunduğunu ve eşitsizliğin yeniden üretildiği mekanizmalar yüzünden aynı kuşağa mensup gençlerin birbirlerinden çok farklı dünyalarda yaşadığını ifade etmiştir. Çatışmacı kuram, toplumla genç arasındaki etkileşim, işçi gençlik, çocuk emeği, genç emeği gibi kavramlar üzerinde durarak onların kapitalist toplumlarda emeklerinin istismar edildiğine dikkat çekmiştir. Toplumun hızla değiştiğine, Sanayi Devrimi ile birlikte üretim ve iktidar araçlarının sahipliğine vurgu yapan kuram, gencin yetişkin sayılmasına sebep olacak şartları sağlamasının zorlaştığını belirtir. Gencin yüzleşmek zorunda kaldığı sorunlar, hızlı kentleşme ile gençlerin çocuk yaşta üstlenmek zorunda kaldıkları çalışma hayatı problemlere ve çatışmalara sebep olur. Endüstri Devrimine kadar hane içerisinde görmüş olduğumuz genç, kapitalist sistemin çarkları arasında emek orduna dâhil olamaya başlamasıyla, bağımsızlaşmış ve hane içerisinde çıkmaya başlamıştır. Bununla birlikte artık aile toplumsallaşma durumunda olan gencin üzerindeki baskın rolünü yitirmeye ve işlevini başka kurumlara devretmeye başlamıştır. Yaşanan hızlı değişimlerde ise çatışma halinde olan ve sorunlarla yüzleşmek zorunda kalan genç profili ortaya çıkmaya başlamıştır. Çatışmacı teori, gencin toplum içinde kendine yer bulma çabalarına işaret ederken, teknolojik ve kültürel değişimin getirdiği yeni değer ve normların genci, çatışan değerlerle baş başa bıraktığını ifade eder. Gencin sapma davranışları göstermesinin asıl nedeni ekonomi, eğitim, güvensizlik ve amaçsızlık sorunlarıdır. Karl Marx, gencin mesleğinin ve sosyal sınıfının, onun davranışlarının düzenleyicisi ve belirleyicisi olduğunu kabul etmiştir. Çatışmacılar, işçi

gençlik ve genç emeği üzerinde durarak onların kapitalist toplumlarda emeklerinin istismar edildiğine dikkat çekmişlerdir (Güner, 2016).

Yapısal-Fonksiyonalist Yaklaşım ve Gençlik

Yaklaşımına göre gençlik toplumsal bütünleşme açısından ele alınmakta, bu süreç içerisinde gençliğin dinamik ve fonksiyonel yönlerine vurgu yapılarak, gencin hem dinamik yapısına dikkat çekmek hem de bu yapının dengesizliğini açıklamak amaçlanmaktadır. Kurama göre gençlik, toplumdaki mevcut yetişkin rollerini kazanmada bir geçiş dönemidir. Gençler yetişkinlerden daha düşük statü ve güce sahip oldukları için üzerlerine getirilen her türlü sınırlama, kuşaklar arası anlaşmazlığa yol açmakta ve toplumsal bütünleşmedeki noksanlık, gençliği yabancılaşmaya ve isyana itmektedir. Gencin toplumla uyuşamamasının nedeni, kuşağa dair zevklerin, tarzların, dolayısıyla değerlerin ve normların çatışmasıdır. Kuşaklararası çatışmanın temel sebebi toplumsal rol ayrımı için önemli bir farklılaşma etmeni olan yaştır. Yani yaşa bağlı olarak çatışma, yaşanan değişimlerin hangi sınıf tarafından benimsendiği ile ilgili olarak değişimi benimsemeyen sınıfın dışarıda kalması ile yaşanmaktadır. Bu yüzden günümüz gençliğinde hızlı değişimleri kolay kabullenen ve onlara ayak uydurulabilen kesim gençliktir. Sonuç olarak rol ve statülerin oluşum sürecinde akran gruplarının fonksiyonları daha fazla önem kazanmaktadır.

Gençlik kültürü, endişe ve belirsizlikle sonuçlanan baskı ve gerilimlere ortadan kaldıracı bir fonksiyona, yani “problem çözme” fonksiyonuna sahiptir. Gençlerin problemlerine getirdikleri pratik çözümler, geliştirdikleri faaliyetler ve değerler, gençlik kültürünü yapısını oluşturmaktadır (Burcu, 1998: 125-130). Eğitim sisteminin başrolünde olan gençler, rollerini çocukluktan itibaren bu kurumlar sayesinde elde etmektedir. Durkheim’a göre eğitim, çocuğa (dolayısıyla eğitimine devam ettiği sürece gence) kendi başına ulaşamayacağı görüş, düşünüş ve davranış şekillerini dayatan sürekli bir çabadan oluşur (Durkheim’dan akt. Deniz, 2014: 27). Durkheim’a göre okullarda disiplin gereklidir. Eğitim insanlara öz-disiplini öğretmelidir, bir toplum düzenli bir halde kalacaksa eğitim asıl gerekli olan temeldir. Eğitimin işlevi, toplumu korumak, kendisinde eksik olan normatif ve bilişsel çerçeveleri insana sağlayarak onu toplumsallaştırmak ve insanileştirmektir (Blackgate ve Hunt’dan akt. Deniz, 2014: 27). Durkheim, döneminin eğitim sisteminde ahlak öğretiminin gerektiği kadar yapılmadığını düşünmektedir. Durkheim’a göre, gençlerin, buldukları yaşa uygun rol ve statülerle bezenmeden yetişkin rollerini üstleniyor olmalarının onlarda anomik bir durumun ortaya çıkmasına sebep olacağından bahsetmektedir (Deniz, 2014). Buna göre

Durkheim'ın gençliği toplumsallaşması ve insanileşmesi gereken geçiş dönemindeki bir birey olarak görmekte ve vaktinden önce yetişkinlik rollerine büründüğünde anomik bir durumun içine düşeceklerini ifade etmektedir.

Simgesel Etkileşimcilerde Gençlik

Bu teorinin temelinde bireylerin toplum içerisinde yaşamış oldukları etkileşim ve etkinlikler göz önünde bulundurularak yapılan açıklamalar yer almaktadır. Toplumsallaşma ihtiyacı olan insan, sosyal olarak yapılaşmış gruplar içinde yer alır, grup içinde büyüyüp ondan bir şeyler öğrenir. Grup içinde çeşitli rolleri oynayarak grupla ve toplumla bütünleşir. Etkileşim içinde kültürel inançları, değerleri ve normları öğrenir. Mead'e göre benlik bu süreç içerisinde geniş etkileşim ağlarına maruz kalır ve bu ağlarla bütünleşen bireyi karşımıza çıkarır. Mead, benliğin biyolojik ve psikolojik boyutunu "ben" olarak tanımlar. Bunun yanı sıra "bana" olarak tanımladığı kısım ise bireyin sosyolojik boyutunu oluşturmaktadır. "Ben" ve "bana"yı insan davranışları için süreklilik ve bütünlük kaynağı olarak tanımlarken aynı zamanda bu durumun toplumsal değişime de neden olacağı vurgusunu yapmaktadır. Kısaca birey ben boyutunda kendisini var edebilirken sosyolojik boyutla toplumsal yapıya katılabilmekte ve "ben"den gelen sübjektif yorumlarını toplumsal alana yansıtabilmektedir (Güner, 2016).

Sembolik etkileşimciler, gençlerin ebeveyn davranışlarını görüp onları taklit ederek davranışlarını sergilediklerini söylerler. Genç bireyin haneden çıkması ile gözlemlerin akran gruplarına kaydığını, böylece değerlerin kendi yaş grupları tarafından belirlenip uygulandığını belirtirler (Burcu,1998: 125; Güner, 2016: 10). Bu teori özellikle gencin kişilik gelişimi ile ilgilenmiştir. Sosyal etkileşim, gencin yetişkin haline gelme sürecinde maruz kaldığı en önemli mekanizmalardan birisini oluşturur. Etkileşimde olan insanlar özellikle sosyal kimlik oluşumunda büyük bir etkiye sahiptirler (Akan, 2001: 7). Durkheim ve Simmel'in geliştirmiş olduğu etiketleme kavramına göre gençler toplumsal bir ürün olarak değerlendirilir. Gençler kendi yaş gruplarından olmayan insanların, değer ve kalıp yargılarının farklı kurgulanışına uymaktadırlar. Bireyin davranış ve eylemlerini bu yargılar oluşturmaktadır. Kalıpların dışına çıkmak ise etiketlenmeye neden olmakta ve "sapma" olarak tanımlanmaktadır. Özellikle akran grupları arasında belirli rollerin sergilenmesi, popüler tüketim nesnelere sahiplik, popüler müziklere ilgi, fiziksel olarak belirlenmiş kalıplara uygunluk vb. birçok etken gençlerin kendi yaş grupları arasına dâhil edilmesine yol açmıştır. Hızla değişen anlam dünyası hızlı kabulleniş ve vazgeçişleri meydana getirdiği için gençler uyum sağla-

maya dönük en çok değişimi yaşayan ve değişim için tüketim yapan yaş grubu olmuştur.

Sonuç

Tüketim kültürünün dikkat çeken noktalarından birisi ihtiyaçlarının dışında bireyi tüketime iten bir özelliğe sahip olmasıdır. İnsanlar nelere ihtiyacı olup olmadığı konusunda farklı görüşlere sahiptirler. İhtiyaçlar kültürden kültüre, toplumdan topluma farklılık gösterir. Örneğin, Almanya’da internetin yaşamsal bir ihtiyaç olup olmadığı tartışılmaktadır. Eğer yaşamsal bir ihtiyaç olarak kabul edilirse sosyal devlet anlayışına uygun olarak bireylere bu ihtiyacın ücretsiz sağlanıp sağlanamayacağı tartışmaya açılacaktır. Diğer yandan sosyal ihtiyaçların dışında değişen beden algısı, estetik sektörünün de hızla yaygınlaşmasına neden olmuştur. Gençlik ve boş zaman üzerine yapılan çalışmalara bakıldığında bunların değişik perspektiflerle konuyu ele aldıkları görülmektedir. Boş zaman üzerine yapılan çalışmaların ortak yönlerinden biri, bu zaman diliminde yapılan aktivitelere ya da seçilen aktivitenin seçilme nedenleri üzerine odaklanmasıdır. Örneğin, fiziksel faaliyetlerin çevresel ve cinsiyet faktörlerine bağlı farklılıkları, boş zaman ve toplumsal cinsiyet arasındaki ilişki bunların başında gelmektedir. Çocukluk ve yetişkinlik arasında kalan gençlik dönemindeki boş zaman faaliyetleri yine araştırmaların önemli bir konusu olarak öne çıkmaktadır. Aynılaşan gençlik, son yıllarda dış görünüş ve davranışsal anlamda herkesin birbirine benzermesi “moda”, “popülerlik”, “tüketim” gibi kavramların etrafında şekillenmeye devam etmektedir. Moda, tarihsel açıdan birbirinden sınıfsal olarak ayrılmak isteyen zengin kesim ile popülerlik kazanmaya başlamıştır. Kendisini alt statüdeki insanlardan ayırmak isteyen seçkin grup, farklılaşmak adına moda faaliyetler yapmak istemiştir. Günümüzde ise aksine moda, aynılaştırıcı bir özellik kazanmıştır. Ayrıca son dönemde özellikle e-tüketim-harcama biçimi, pratik olması ile küreselleşen dünyanın pazar alışkanlıkları da değiştirmiştir. İnternet ve bu ortamda reklam gibi tüketime yönelten içerikler yeni gençlik kültürlerinin oluşumunda etkili olmuştur. Günümüzde alışveriş ve sosyal medya platformları yeni tüketim alışkanlıklarının ortaya çıkmasında itici bir rol üstlenmiştir. Konuşma, giyinme, tüketme alışkanlıkları, bu platformların fenomen kişileri tarafından belirlenip cazip hale getirildiğini söyleyebiliriz.

Bu çalışma, ekonomik sistemde hâkim olan düzenin sosyokültürel yapı üzerindeki etkilerini değerlendirmeyi amaçlamış ve gençlik kültürünün boş zaman aktivitelerinin sosyolojik temeline odaklanarak hazırlanmıştır. Sanayi Devrimi sonrası hız kazanan bireyselleşme ve yeni ekonomik sistemler

gençlik için yeni koşullar meydana getirmiştir. Rekabetin hayatın her alanında hissedilir olması gençler üzerinde yeni baskıların da ortaya çıkmasına sebep olmuştur. Genç bireylerin yaşamda daha aktif olması, eğitim aldığı alanda uzmanlaşması, bedensel olarak uygun görülen kalıplara adapte olması ve aynı zamanda yeterli kültürel birikime sahip olması beklenmektedir. Birçok genç, eğitim hayatının bitmesi ile hemen iş bulamamakta ve kendisine kalan boş zamanı ise tüketim kültürüne yönelerek doldurmaya çalışmaktadır. Bu bağlamda boş zaman, gençlik ve tüketim kültürü arasında bir ilişkinin olduğu göze çarpmaktadır. Özellikle tüketim kültürü ile paralel gelişim gösteren boş zaman, bireylerin dinlenmek ya da kendilerini geliştirmek amaçlı yaptıkları aktiviteler yerine “moda” olana dönük aktivitelerle dolmaktadır. Kapitalizmin her şeyi tüketmeye dönük çabası, zamanın tüketimini de bu yönde şekillendirmiştir. Geri alınması mümkün olmayan zamanın herhangi hedef belirlenmeden harcanması ise farklı sorunların ortaya çıkmasına neden olabilecektir. Tüketimin önemli aktörü olan gençler, kapitalizm için ikna edilmesi daha kolay tüketiciler olarak görülmektedir. Bu bağlamda gençlik ve boş zaman ilişkisini araştıran çalışmaların artması, gençlerin hayat kalitesini yükselterek zamanlarını daha yaratıcı faaliyetlere yönlendirilerek değerlendirmelerini sağlayabilir.

Kaynakça

- Acar, Sinan (2018). “Tüketim Toplumu Üzerine Eleştirel Bir Değerlendirme”. *Avrasya Sosyal ve Ekonomik Araştırmaları Dergisi*, 5(7): 75-90.
- Adorno, Theodor W. (2020). *Kültür Endüstrisi, Kültür Yönetimi*. Çev. Nihat Ülner vd. İstanbul: İletişim Yayınları.
- Ağduman, Fatih (2014). *Üniversite Öğrencilerinin Boş Zaman Motivasyon ve Tatminlerinin İncelenmesi*. Yüksek Lisans Tezi. Erzurum: Atatürk Üniversitesi Sağlık Bilimleri Enstitüsü.
- Akan, Vildan (2001). “Gençliğin Değerlendirilmesinde Yeni Sosyolojik Bir Yaklaşım”. *Sosyoloji Araştırmaları*, 4(1): 1-11.
- Akyürek, Gökçen vd. (2018). “Üniversite Öğrencilerinin Serbest Zaman ile İlişkili Tutum, Yönetim ve Memnuniyetlerinin İncelenmesi”. *Gaziantep Üniversitesi Spor Bilimleri Dergisi*, 3(2): 1-12.
- Akyüz, Hayri (2015). *Üniversite Öğrencilerinin Boş Zaman Faaliyetlerine Yönelik Tutumlarının İncelenmesi Bartın Üniversitesi Örneği*. Yüksek Lisans Tezi. Bartın: Bartın Üniversitesi Eğitim Bilimleri Enstitüsü.

- Arslan, Mahmut (2005). *İş ve Meslek Ahlâkı*. Ankara: Siyasal Kitabevi.
- Aytaç, Ömer (2002). “Boş Zaman Üzerine Kuramsal Yaklaşımlar”. *Fırat Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, 12(1): 231-260.
- Beşirli, Hayati (2013). *Gençlik Sosyolojisi, Politik Toplumsallaşma ve Gençlik*. Ankara: Siyasal Kitabevi.
- Bozkurt, Veysel (2014). *Endüstriyel ve Post-endüstriyel Dönüşüm*. Bursa: Ekin Yayıncılık.
- Burcu, Esra (1997). *Çırac ve Kalfa Gençlik Altkültür Grubu Hakkında Sosyolojik Bir Araştırma*. Doktora Tezi. Ankara: Hacettepe Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü.
- Burcu, Esra (1998). “Gençlik Teorilerinin Sınıflandırılmasına İlişkin Bir Çalışma”. *Sosyoloji Araştırmaları*, 1(1-2): 105-136.
- Demir, Cengiz ve Demir, Nesrin (2006). “Bireylerin Boş Zaman Faaliyetlerine Katılmalarını Etkileyen Faktörler İle Cinsiyet Arasındaki İlişki: Lisans Öğrencilerine Yönelik Bir Uygulama”. *Ege Akademik Bakış Dergisi*, 6(1): 36-48.
- Deniz, A. Çağlar (2014). *Öğrenci İş: Üniversite Öğrencilerinin Gündelik Hayatı*. İstanbul: İletişim Yayınları.
- Evrensel, Özcan (2017). “Metalaşma: Meta Biçiminin Gelişimi”. *Eğitim Bilim Toplum Dergisi*, 15(58): 60-115.
- Geviz, Süleyman (2012). *Kamu Hizmeti Olarak Rekreasyon Etkinlikleri Kapsamında Gençlik Hizmetleri ve Spor İl Müdürlükleri Batı Akdeniz Bölgesi Gençlik Merkezleri Analizi*. Yüksek Lisans Tezi. Antalya: Akdeniz Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü.
- Gökmen, Hülya vd. (1985). *Yükseköğrenim Öğrencilerinin Serbest Zaman Etkinlikleri ve Kendilerini Gerçekleştirme Düzeyleri*. Ankara: Milli Eğitim Basımevi.
- Gülbahçe, Öner (1996). *Boş Zamanlarını Değerlendirme Alışkanlıkları*. Yüksek Lisans Tezi. Erzurum: Atatürk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü.
- Güner, Berrin (2016). *Günümüzde Gençlik Sorunları Tutum ve Davranışları: Tunceli Örneği*. Doktora Tezi. Kırıkkale: Kırıkkale Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü.
- Hürmeriç, Pelin ve Babacan, Ece (2012). “Simmel, Veblen ve Sombart’ın Penceresinden Hedonik Tüketim: Ütopyada Negotium ve Otium”. *Global Media Journal*, 2(4): 87-101.

- İskender, Ali (2019). “Boş Zaman ve Rekreasyon ile Turizm Arasındaki İlişki Üzerine Akademik Bir Araştırma”. *Ankara Hacı Bayram Veli Üniversitesi Turizm Fakültesi Dergisi*, 22(1): 50-59.
- Karaküçük, Suat (1999). *Rekreasyon, Boş Zamanları Değerlendirme, Kavram, Kapsam ve Bir Araştırma*. Ankara: Seren Matbaacılık.
- Marshall, Gordon (1999). *Sosyoloji Sözlüğü*. Ankara: Bilim ve Sanat Yayınları.
- Özyurt, Selahattin ve Doğan, M. Sait (2002.) *Gençlik Problemleri Açısından Üniversite Gençliği Üzerine Sosyolojik Bir Araştırma*. Adapazarı: Değişim Yayınları.
- Süzer, Melda (2000). “Üniversite Öğrencilerinin Boş Zamanlarını Değerlendirme Alışkanlıkları”. *Pamukkale Üniversitesi Eğitim Fakültesi Dergisi*, 8(8): 123-133.
- Tezcan, Mahmut (2013). *Gençlik Sosyolojisi*. Ankara: Naturel Yayınları.
- Wallace, Ruth A. & Wolf, Alison (2012). *Çağdaş Sosyoloji Kuramları, Geleneğin Genişletilmesi*. Çev. Leyla Elburuz ve M. Rahmi Ayas. Ankara: Doğu Batı Yayınları.
- Yaman Kurt, Ayşegül (2009). *Adorno ve Horkheimer’in Kültür Endüstrisi Eleştirisi Üzerine Bir İnceleme*. Yüksek Lisans Tezi. İstanbul: İstanbul Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü.
- Yetim, Azmi A. (2000). *Sosyoloji ve Spor*. Ankara: Topkar Matbaacılık.

“COPE-Dergi Editörleri İçin Davranış Kuralları ve En İyi Uygulama İlkeleri” çerçevesinde aşağıdaki beyanlara yer verilmiştir:

Etik Kurul Belgesi: Bu çalışma için etik kurul belgesi gerekmemektedir.

Çıkar Çatışması Beyanı: Bu makalenin araştırması, yazarlığı veya yayınlanmasıyla ilgili olarak yazarların potansiyel bir çıkar çatışması yoktur.

Katkı Oranı Beyanı: Birinci yazar, literatür taramasını yapmış ve makaleyi yazmıştır. Çalışma konusunda yönlendirme, makalenin gözden geçirilmesi ve düzenlenmesi aşamalarında ikinci yazar katkı sunmuştur.

The following statements are made in the framework of “COPE-Code of Conduct and Best Practices Guidelines for Journal Editors”:

Ethics Committee Approval: *Ethics committee approval is not required for this study.*

Declaration of Conflicting Interests: *The authors have no potential conflict of interest regarding research, authorship or publication of this article.*

Author-Contributions Statement: *The first author made the literature review and wrote the article. The second author contributed to the guidance, review and editing stages of the article.*